

MAANDBRIEF

jaargang 8 no 4, mei 2003

VOOR LEERHUIS & LITURGIE

IN MEMORIAM BERNARD HUIJBERS (1922-2003)

Twee toespraken, gehouden tijdens de herdenkingsbijeenkomst op 24 april 2003, in de Dominicuskerk te Amsterdam

1. Henk Hillenaar

Welkom, lieve mensen, familie, vrienden, leerlingen, bewonderaars van Bernard Huijbers, op 13 april overleden in zijn huis in Espeillac, Zuid-Frankrijk, tachtig jaar oud. We zijn hier vanavond met zo velen in de Dominicus bijeen, op deze plaats waar hij lange jaren het beste van zijn krachten gaf, om Bernard te gedenken en te vieren, om, tegen de leegte en het gemis dat zijn overlijden in ons midden geschapen heeft in, zijn liederen te zingen: liederen die sinds vele jaren ons bestaan en het bestaan van eindelijk velen verblijden, melodieën die - dat kan bijna niet anders - vreugde en troost zullen blijven schenken aan de generaties die na ons komen. Van 'Winterlied' tot 'Zonnelied', van melodieën vol leegte en gemis tot andere waarin God zelf ons thuisbrengt.

Bernard was een enorm veelzijdig muzikaal talent, hij was ook een bijzonder kleurrijke persoonlijkheid, iemand die kon bewonderen en zich verwonderen, zonder airs of pretenties, iemand met een groot hart, met een geweldige energie en werklust, met een enorme stimulerende werking, vooral op zijn vele leerlingen, een man die lief en boos kon zijn op bijna kinderlijke wijze, die vond dat hij zich kon laten gaan in hartverwarmende en in minder hartverwarmende emotionele uitbarstingen. Hij werd in de loop der jaren ook steeds meer iemand met eigen theologische ideeën: prettig en soms ook niet zo prettig ketterse ideeën, aannemelijk en minder aannemelijk, en allemaal wilde hij ze met ons delen, als zijn grootste schat: in boeken, in lange disputen, in telefoongesprekken of via de traditionele, in muziek verpakte nieuwjaarswens uit Espeillac. Deze tovenaars met klanken kon moeilijk aanvaarden dat woorden meestal niet leiden tot eenzelfde soort eensgezindheid onder mensen als muziek dat kan. Zijn muziek heeft ons overtuigd.

Vanavond zullen wij samen hier die muziek laten klinken, en tussen de liederen door zal hij herdacht worden met woorden: korte statements van een reeks mensen die, ieder op haar of zijn eigen wijze, met Bernard en zijn muziek te maken hebben gehad.

Daarvóór wil ik hier de namen noemen van de drie mensen die na zijn familie waarschijnlijk het meest van invloed zijn geweest op de gang van zijn leven en van zijn loopbaan.

Natuurlijk is dat in de eerste plaats de naam van zijn vrouw, Annelou Koens, samen met wie Bernard, na lange jaren een trouw en toegewijd lid te zijn geweest van de orde der jezuïeten, sinds 1976 in nieuwe trouw en toewijding een bestaan heeft opgebouwd, eerst in Amsterdam, en vanaf 1978 in Frankrijk. Het waren voor Bernard en voor Annelou jaren van nieuwe verkenningen en ontdekkingen, nieuwe vruchtbaarheid. Annelou, die in de geest hier vanavond aanwezig is, heeft mij gevraagd U allen van haar te groeten.

Even vanzelfsprekend zal U de tweede naam in de oren klinken: Huub Oosterhuis, de dichter naast de componist. Hij zal straks zelf hier spreken. Ik wil alleen er op deze plaats nog eens aan herinneren dat zonder dit duo - vanavond zeggen we: zonder Bernard Huijbers - de Dominicusgemeente niet geworden zou zijn die ze is, en - veel belangrijker uiteraard - dat hetzelfde geldt voor de gehele liturgische vernieuwing in ons land. De talenten die dat vraagt - Bernard sprak van het talent om muziek te schrijven voor podium en zaal tegelijk - dat soort talent is heel zeldzaam gebleken. Kerken en basisgemeenten zullen hem, dat weet ik zeker, nog vele tientallen jaren, en waarom niet vele honderden jaren, nodig hebben en hem dankbaar blijven.

*Ach vraag niet naar de opstanding
een sprookje uit oeroude tijden
dat je snel weer vergeet
ik behoor tot diegenen
die zich uitdrogen en kleinmaken
ik stel me in
op de langzame gewenning
aan het doodzijn
in de verwarmde woning
de grote steen voor de deur*

*Ach vraag me naar de opstanding
ach houd niet op er mij naar te vragen*

Dorothee Sölle (1929-2003)

INHOUD

IN MEMORIAM BERNARD HUIJBERS

- 1. Henk Hillenaar
- 2. Kees Kok

HET BEKLAG VAN GOD

Amsterdamse Studenteneklesia,
zondag 13 april 2003
Rinse Reeling Brouwer

NIEUWSBRIEF AMSTERDAMSE STUDENTENEKKLESIA

- STAND VAN ZAKEN. kort jaarverslag
Jacques Spaapen

- IN MEMORIAM
FRANS VAN MUIDEN
Marja Witteman

- Diverse mededelingen

COLOFON

MAANDBRIEF VOOR
LEERHUIS EN LITURGIE
ISSN 1385 0326

Uitgave van de Stichting Leerhuis & Liturgie
(sinds 1980)
Eindredactie: Kees Kok
Redactie en administratieadres: Postbus
17268, 1001 JG Amsterdam; tel. (020)
6256940

leerhuis@leerhuisenliturgie.nl
www.leerhuisenliturgie.nl

Abonnementsprijs: € 20,04 per jaar;
Europa € 27,30;

Giro 395505 tnv Stg. Leerhuis en Liturgie

De derde naam die we hier vanavond niet kunnen vergeten, is die van een grote vriend van Bernard, de in november 1991 overleden Wim Tepe die aan de oorsprong heeft gestaan van onze Dominicusgemeente. Hij haalde in 1965 Bernard en zijn koor deze kerk binnen, toen de dominicaner orde Wim Tepe gevraagd had om deze oude stadsparochie tot nieuw leven te wekken, samen met Jan Nieuwenhuis en met twee jonge dominicanen, allen redactieleden van De Bazuin. Toen deze twee kort na Bernards komst de orde verlieten, heeft Bernard twee jezuïeten van het Ignatiuscollege, Peter Leewens en mij, gevraagd om samen met Wim Tepe, Jan Nieuwenhuis en hemzelf een team te vormen, en zo is het hier toen begonnen, zevenendertig jaar geleden. Dat betekent ook dat Wim en Bernard iets tot stand hebben gebracht, zo maar, wat nog nooit vertoond is in de geschiedenis van de roomse kerk: een duurzaam en meer dan vriendschappelijk samenwerkingsverband tussen dominicanen en jezuïeten. In de loop der jaren zijn ook Pieter van der Ven en Gerard Swüste de geleiders hier komen versterken. En natuurlijk Jan van Kilsdonk, trouw iedere zondag op de eerste rij. Zo gaat sinds 1965, onder de vlag van de Dominicus, óók zoets schuil als een jezuïeten - of beter ex-jezuïetenbolwerk. Van dat bolwerk zou je Bernard de hoeksteen kunnen noemen. Dat is het wat we hier vanavond ook vieren : die samenwerking, die vriendschap binnen onze basisgemeente en binnen het team, waar tot Bernards grote vreugde steeds meer vrouwen en mannen afkomstig uit andere kerkgenootschappen deel van uit zijn gaan maken.

Laat ons nu dus zingen, nu eens met luide, dan weer met zachte stem zingen, onze onvergetelijke muziekmeester ter ere, in grote dankbaarheid, liederen waarin God wél, en liederen waarin God niet wordt genoemd, allemaal op muziek van Bernard Huijbers.

2. *Kees Kok*

Vanaf mijn zevende tot mijn zestiende, van sopraan tot tenor, heb ik Latijn gezongen: meerstemmige missen van Mozart tot Perosi en heel veel gregoriaans op het seminarie.

Dat was mooi, maar je wist nauwelijks waar het over ging. Toen kwamen er op het seminarie Nederlandse liedjes uit Amsterdam binnendruppelen - 'Zolang er mensen zijn' en zo, en je wist: die gingen ergens over.

In 1965, op de eerste zondag van de advent, zongen we 'Naar U gaat mijn verlangen' en 'Houd mij in leven', en ineens had je het gevoel dat het ook over jouw leven en verlangen ging. Sindsdien nauwelijks meer Latijn gezongen.

Van het seminarie ging het naar de Katholieke Theologische Hogeschool in Amsterdam. De colleges daar gingen niet of nauwelijks over mijn verlangen of mijn leven. Op een goede zondagmiddag verzeilde ik om vijf uur in de Amsterdamse Studentenekklesia. Daar zong het Jeugdkoor Huijbers/Oosterhuis, alsof hun leven ervanaf hing; hoog erbovenuit de sopraan-trompet van Maartje. Ik was verkocht, aan haar en aan het koor en aan de Huijbers-sound, die ik als dirigent aan andere koren missioneerde.

In de grote vakanties, als de ekklesia stillag, gingen we in de Dominicus zingen, en leerden er de aanstichter van onze muzikale emoties kennen. Heftig. Jaren zeventig. Om ons heen gonsde het van de celibaatsconflicten en trouwende priesters. Ook Bernard. Hij ging op zichzelf wonen, weg van de jezuïeten: een huis in de Valeriusstraat. Zeven jaar lang woonden we met nog vijf anderen bij hem in, wij vlak onder zijn piano. Daar hoorden we ze allemaal ontstaan, de kleine en de grote liederen:

'Gij die weet', 'Niksers, leeghoofden', 'Die naar menselijke gewoonte', 'Zoals een hert reikhalst'; en we mochten ze vaak als eersten in de mond nemen.

Bijna veertig jaar hebben we, bijna wekelijks, in zondags-, huwelijks- en uitvaartdiensten Huijbers gezongen, onder anderen, want hij heeft school gemaakt. En het gaat nooit vervelen. Wat is het geheim ervan? Dit misschien: Bernard schreef zijn liedjes niet bij of op de tekst, hij heeft ze uit de tekst gehaald. Hij verstond de kunst om de zingende binnenkant van de tekst naar buiten te keren. En hij deed dat met zeer eenvoudige middelen: melodische mini-formules, basis-motiefjes, oervolkse deuntjes. Daarmee woekerde hij: hij moduleerde, keerde om, spiegelde, canoniseerde en harmoniseerde ze, tot er weer iets groots geboren was.

Zoals, bijvoorbeeld het 'Lied van de winter'. Een van Bernards meest vervoerende liederen. Voor het eerst gezongen met Kertmis 1970, tijdens de laatste dienst in de Ignatiuskapel van de buiten de officiële kerk geraakte ekklesia, een uittochtlied: 'Ik hoef geen weg, geen weg, geen sleutel, geen pracht van een huis, geen zilveren sleën', zongen Maartje en ik solo, en dan de alt en dan de bas. Het ging en gaat over onszelf, ons leven, ons verlangen. Verlangen naar vrede, onder andere, naar 'het dampende, dauwende ochtendlicht boven een ander Vietnam'. Vietnam kan ook vandaag nog staan voor heel veel andere landen, tot en met Irak.

Voor wij dat lied gaan zingen nog dit:

Voor Bernard, de opperzangmeester

Liedspuwende vulkaan
jij bent niet uitgedoofd
maar opgegaan
in een nog vuriger bestaan

jij die
'aan Gij voorbij' geloofd
als god in Frankrijk leefde,
neem nu de maat van het heelaal
sla de muziek der sferen
en laat de sterren zonder tal
jouw duizend liedjes leren.

HET BEKLAG VAN GOD

Rinse Reeling Brouwer

Micha 6:2-8:

- (2) *Hoort, bergen, het twistgeding van JHWH, ook jullie, onwrikbaren, grondvesten van de aarde! Want een twistgeding heeft JHWH met zijn volk, met Israël wil hij tot een gerechtelijk oordeel komen.*
- (3) *Mijn volk, wat heb ik je aangedaan en waarmee heb ik je uitgeput? Leg een getuigenis af tegen mij!*
- (4) *Ik heb je toch uitgeleid uit het land Egypte, je uit het slavenhuis vrijgekocht; Mozes, Aäron en Mirjam heb ik voor je uit gezonden;*
- (5) *mijn volk, gedenk toch wat Balak, de koning van Moab, beraamd had en wat Bileam, de zoon van Beor, hem antwoorden moest, (en) hoe het was (op de weg) van Sittim (in de woestijn) tot Gilgal (in het land): op grond daarvan moet je toch de rechtvaardigheid van de daden van JHWH wel erkennen!*
- (6) *Waarmee moet ik dan treden voor JHWH, mij buigen voor God in den hoge? Moet ik hem tegemoet treden met opgangsgaven, met eenjarige kalveren?*
- (7) *Schept JHWH dan behagen in duizenden rammen, in tienduizenden bassins spijsolie? Moet ik dan mijn eersteling geven voor mijn afvalligheid, de vrucht van mijn schoot voor het onrecht waarin ik besta?*
- (8) *Er is jou gemeld, o mens, wat goed is - want wat vraagt JHWH anders van je dan recht te doen, de solidariteit lief te hebben en opletend om te gaan met je God?!*

I.

Het is weer echt zo'n tekst waar onmiskenbaar het stempel op staat van de profeten in Israël. In een kort fragment hebben we heel veel, zo niet alles bij elkaar wat de bijbel kenmerkt. Het gaat om die Ene, JHWH, en het gaat om zijn volk, om Israël (vs 2cd). Die Ene wil niet zonder zijn volk zijn, het volk zal volk van die Ene zijn. Maar die verbinding is er niet één van stamgod en stam. Deze god is niet de uitdrukking louter van de zelfbevestiging en de machtsontplooiing van dit volk. Hij wil zich niet, in infantiele regressie, zoals Bush door zijn legeraalmoezenier, laten aanroepen als hulpkracht voor de strijd die het volk meent te moeten voeren. Hij ligt niet in het verlengstuk van de aspiraties van zijn verbondspartner. Nee, in dit verbond gaan deze partners volwassen met elkaar om. Op basis van wederzijdse verbondenheid wordt er geknokt, gevochten om waarheid en waarachtigheid. En zo kan het gebeuren: 'JHWH heeft met zijn volk een *rij*, een twistgeding'. De twee partijen gaan met elkaar de confrontatie aan, op het scherpst van de snede. Het heeft zelfs iets van een formeel geding waarin de ene partij de andere voor het gericht daagt, maar dat beeld moet je hier niet te veel willen oprekken, want dan moet je van de aanklager ook meteen de rechter maken en dan kom je te veel in vastgeroeste dogmatische formules terecht. Wel gaat het erom dat het in de twist tot waarheidsvinding komt, tot oordeelsvorming: wat is er aan de hand? wie heeft er gelijk? wat wordt er van de beschuldigde partij gevraagd? (vs 2d). En wel is er ook deze gelijkenis met een rechtszaak, dat er getuigen betrokken worden bij deze openbare ruzie: bergen in de hoogte en de fundamenten van het aardrijk diep beneden worden opgeroepen om goed toe te horen: want dit, wat er tussen JHWH en zijn volk dient te worden

uitgeknopt, gaat blijkbaar de hele kosmos aan! De hele aarde onder de hemel vormt het toneel voor dit geding! (vs 2ab).

Dan neemt de ene partij het woord: 'Mijn volk, wat heb ik je aangedaan en waarmee heb ik je uitgeput (= wat heb ik teveel van je gevraagd)? Kom maar op! 'Leg maar een getuigenis af tegen mij!' Probeer je klacht tegen mij maar te funderen! (vs 3). In dit verbond, in deze verbinding, heeft de klacht een legitieme plaats. De klager *kan* ook in het gelijk worden gesteld, denk aan Job. Hier is sprake van een instantie, die zich laat aanspreken op de vraag of hij de gerechtigheid die hij belooft, ook daadwerkelijk tot stand brengt. Maar ditmaal is er blijkbaar geen grond voor de klager. Want wie JHWH nalatigheid zou willen verwijten, mag met reden repliek verwachten. Drie grote feiten worden in herinnering geroepen, 'feiten' - liever: 'daden van gerechtigheid', gerechtvaardigde daden, daden waarin hij zijn beloften heeft waargemaakt (vs 5f). Het zijn: de uittocht, de doortocht, de intocht. De *uittocht*: uitleiding uit het land van duisternis en dood, vrijkoop uit het slavenhuis, politiek leiderschap bij het wijzen van een uitweg (vs 4 - hebben jullie opgemerkt dat ook Mirjam, de vrouw, daar nadrukkelijk genoemd wordt? De meer behoudende uitlegtraditie heeft het daar wel een beetje moeilijk mee gehad...). De *doortocht*: dat verhaal van de ziener Bileam die het voorbijtrekkende groepje zwervers in de woestijn had moeten vervloeken maar in werkelijkheid zegende (vs 5abcd; vgl. Num 22-24). En de *intocht*: ván dat gebeuren met Bileam in Sittim in het Oostjordanse náár het gebeuren van de paasviering op de westoever in Gilgal (vs 5e; vgl. Joz 5). Drie daden. Allen even wonderlijk. En alle drie rechtvaardig, recht-zettend: omdat ze het volk dat vernederd was, toekomst verschaffen. Suggestie (hier niet uitgesproken, maar in de latere overlevering wel als vanzelfsprekend toegevoegd): 'Mijn volk, dit heb ik voor u gedaan. Wat had ik nog meer moeten doen?'

Ja, en daarop heeft de andere partij eigenlijk geen antwoord. Haar ongelijk is na het gezegde blijkbaar evident. Tegenargumenten komen dan ook niet op tafel. De klacht blijkt ongegrond en komt als een boemerang op de klagenden terug. Zijn wij, uitgeleid uit het slavenhuis, zelf de slaven van deze wereld niet vergeten? Hebben wij, door alle ontbering en beproeving heen geleid, het niet allang ópgegeven om deze weg trouw te blijven bewandelen? Zijn wij, ooit binnengeleid in een land waar we grond onder de voeten hadden, niet allang cynici geworden die nergens meer op hopen? 'Hoe moet ik dan treden voor JHWH?', hoe kan ik die Ene nog onder ogen komen, nadat ik ben gedeserteerd in de door deze geinaugureerde beweging, nadat ik mijn engagement heb opgegeven en tot querulant ben geworden? (vs 6ab). En dan wordt er vooreerst een mogelijkheid overwogen waar de profetische beweging eigenlijk alleen maar oneerbiedige *spot* voor over heeft: de mogelijkheid van de religie. Ik zou deze grote Bondgenoot van Israël kunnen opvatten als een God-als-alle-anderen, een voorwerp van verering dus. Ik zou, in de wetenschap dat ik tegenover zijn daden van gerechtigheid oneindig tekort ben geschoten, dat heel mijn bestaan gekenmerkt is door onrecht (vs 7d) - en dat *is* zo, daar valt weinig op af te dingen - deze godheid tegemoet kunnen treden met pogingen om het goed te maken, iets van mezelf offeren om mijn goede wil te tonen. Het klinkt alleszins menselijk en redelijk, maar het wordt hier bijna in het belachelijke getrokken. Goed, je begint met iets gewoons, een opgangsgave of een eenmalig kalf (vs 6cd). Maar al gauw ben je bang dat dit niet genoeg zal zijn om de woede van de tegenpartij te stillen. Dus je gooit er nog maar een schepje bovenop: *duizenden* rammen, tonnen en tonnen spijsolie (vs 7ab). De offercultus heeft iets onverzadigbaars, want je weet nooit of je wel genoeg geeft om het tekort te compenseren. En waar het op

uitloopt: 'moet ik dan mijn eersteling geven, de vrucht van mijn schoot?' (vs 7cd). Tja, dan moet je dus geven wat jou het meest dierbaar is. En dan heb je het kinderoffer. De zonen van de Afro-Amerikaanse armen en de latino's die naar Irak worden gestuurd, maar ook de zelfmoordcommando's van de Ba'ath-partij en de Hamas, ze worden geofferd voor een hoger goed, nog altijd. Maar voor de profeten is het taboe. En zet deze uitwas en extreem, de hele categorie van het offer (al wordt daar elders in de Schriften nog wel iets anders over gezegd), in elk geval onder een groot voorbehoud, onder een voorteken van grote ambivalentie.

Zo dus niet. Dit is geen adequate reactie op het eigen tekortschieten. Maar als zó niet, hoe dan wel? Dat horen we in het laatste vers van ons gedeelte, waarin de partij die het hele proces om 'tot een gerechtelijk oordeel te komen' (vs 2d) op gang had gezet, weer aan het woord is. Hoe zullen we nu, op grond van oordeelsvorming, vaststellen wat er mag worden gevraagd van de partij die in het ongelijk is gesteld? Wat vraagt deze, Unieke, JHWH, van zijn partner? 'Er is je gemeld, o Adam, mensenkind, wat goed is': heel dat verhaal van uittocht, intocht, doortocht is uit op *het goede voor mensen* (vs 8a). En wat is dit dan anders dan (vs 8b) 1. 'recht doen' (vs 8c; lees maar de profeet Amos, dan gaat het altijd, altijd weer om het recht doen aan de *armen*), 2. 'solidariteit liefhebben', je partner niet laten vallen, trouw bewijzen als het nodig is (vs 8d; lees Hosea, de profeet van de liefde metterdaad) en 3. 'oplettend met je God', gaan in zijn wegen, doen naar zijn geboden (vs 8e; lees de Thora, het onderricht van Mozes, hoe die weg te gaan). Uittocht, doortocht en intocht vinden hun weerspiegeling in een praxis van recht, liefde en gebod. Niet de offercultus die vergeefs een oneindig tekort wil compenseren, maar de eenvoudige daad waarin je blijft bij je Bevrijder: dáár gaat het om, bij Micha, in heel de profetie, ja toch eigenlijk in heel de bijbel.

II.

Nu, dat weten we dan weer. En daarbij zouden we het voor vandaag kunnen laten. Ware het niet, dat we deze tekst juist vandaag lezen, op de zondag die vooraf gaat aan de viering van het christelijke paasfeest. En dat is ook de reden dat we deze tekst net nu hebben gekozen om voor te lezen en uit te leggen. Want er is in de overlevering van de kerk iets met deze tekst *gebeurd*. Hij is gevarieerd, omspeeld, geactualiseerd en zo, na een voorgeschiedenis die teruggaat tot de eerste eeuwen van onze jaartelling, in de Middeleeuwen terecht gekomen in de kerkboeken bij de aanwijzingen voor de Goede Vrijdag. 'Mijn volk, wat heb ik je aangedaan en waarmee heb ik je uitgeput?' - bekender: 'en waarmee heb ik je bedroefd?' Die aanhef van de klacht van JHWH tegen zijn volk is geworden tot de aanhef van het zogenaamde 'beklag Gods', de *improperia*, de goddelijke verwijten in het verband van de meditatie bij het kruis. En de structuur is niet anders dan bij Micha: 'Ik heb louter goed gedaan - maar wat hebt gij, mijn volk, gedaan?' De daden van gerechtigheid van uittocht, doortocht, intocht worden dan geconfronteerd met de tegen-daden van het volk, die uitlopen op de kruisiging: 'Ik heb u uit Egypte weggeroepen - (maar) Gij hebt geroepen: Aan het kruis met hem' - dan antwoordt het volk, niet met offers, maar ook niet met daden van recht en liefde, wel met een bede om ontferming - en daarop volgen een negental uitwerkingen van de klacht, met voor de oude kerk (maar op vergelijkbare wijze ook voor de oude rabbijnen) typische associaties, bijvoorbeeld: 'Ik heb u in de woestijn met water uit de rots gelaafd - (maar) Gij hebt mij gal en azijn te drinken gegeven'. De breuk met het verbond, het verraad van de bevrijding van de kant van de menselijke verbondspartner vindt dus in de wandaad en de misdaad van de kruisiging een

climax. En de goddelijke verbondspartner uit eerst zijn verwijten aangaande die kruisiging, maar identificeert zich dan gaandeweg steeds meer met het slachtoffer daarvan - ik las het al: 'ge hebt *mij* gal en azijn te drinken gegeven', wat je *hem* hebt gedaan heb je *mij*, de Eeuwige, (aan)gedaan.

Welnu, over dit zogenaamde 'beklag Gods' is de afgelopen jaren veel te doen geweest, vooral nadat de hervormde en gereformeerde kerken het in hun kerkboeken zijn gaan overnemen van kerken die het al veel langer in hun missaal hadden staan. En dat uitgerekend in een tijd waarin we door de schok van de Sjoah met schrik en schaamte zijn gaan beseffen, hoezeer zulke teksten zich gericht hebben tegen de anderen, tegen de joden, tegen dat Israël als verbondspartner dat zich tegen Jezus, door de ekklesia voor de Christus gehouden, heeft vergrepen! Al uit de vroegste tijd van de verwijdering van kerk en synagoge, namelijk al uit de tweede eeuw, is er een anti-joodse paaspreek in deze geest bekend en uit later tijd weten we, hoe de liturgie van de Goede Vrijdag aanleiding kon geven tot gewelddadige pogroms: want zij, die joden, hadden dit toch maar op hun geweten. Daarom zeggen velen, zeggen ook joodse gesprekspartners van de kerken: 'schrappen die tekst!' Maar anderen zeggen weer: 'wij weten ons in de paasdagen zélf als falende verbondspartners aangeklaagd en het komt niet in ons op dat de anderen, de joden, hier bedoeld zouden zijn.'

Jullie hier, in deze ekklesia, kunnen met recht en reden zeggen: wat gaat die hele kerkelijke opwinding óns aan? Kunnen we die niet aan ons voorbij laten gaan, zoals we tot onze opluchting veel zinnige en vooral onzinnige kerkelijke opwinding aan ons voorbij laten gaan? Kees Kok heeft vijf jaar geleden in de *Maandbrief* (februari 1998) verhaald hoe Huub Oosterhuis weliswaar een bekorte Nederlandse versie van de Latijnse *improperia* schreef, die door Bernard Huijbers van een prachtige, vervoerende melodie werd voorzien, maar dat al in 1966 bij Oosterhuis het besef doordrong 'dat het niet meer kon, dat het eigenlijk nooit had mogen kunnen'. 'Hij heeft die tekst sindsdien nooit meer gebruikt.' Dus jullie doen er al bijna veertig jaar niet meer aan - waar *hebben* we het dan over? Aan de andere kant - dat is een uiterlijke aanleiding om het er vandaag toch wel over te hebben: Niek Schuman heeft in zijn *laudatio* bij gelegenheid van de uitreiking van het eredoctoraat aan Oosterhuis afgelopen oktober uitgesproken dat 'de hertaling van het beklag Gods' naar zijn besef 'te gemakkelijk uit *Gezongen Liedboek* is weggelaten', dat het 'verweer van christelijke zijde' in de discussie van de afgelopen jaren 'niet al te moedig is geweest' en dat hij *vanhier* uit nog wel een bijdrage verwachtte (zie *Liedje dat ik niet kan laten*, blz. 20). Dat is dus wel een reden dat we hier dit jaar bij de voorbereiding van Pasen aan deze opwinding niet geheel voorbij kunnen gaan.

Maar er is wat mij betreft nog wel meer reden voor. Want al lees je alleen maar Micha 6 en helemaal geen zo beladen geraakt beklag Gods, dan toch al dienen de vragen zich aan. 'JHWH heeft een twistgeding met zijn volk, met Israël' (vs 2cd). Hoe lezen wij? Betrekken we dat op de ander, op Israël, of betrekken we het ook op onszelf? En wat doen we dan, als we het op onszelf betrekken, als waren ook *wij* partners in dit verbond? En, radicaler nog: hoe weten we eigenlijk dat Israëls God ook *onze* God is? Ook als we niet zo ver gaan als het beklag Gods en JHWH 'Ik' te laten zeggen vanaf het kruis, dan nog hangt het hele bestaan van de ekklesia aan het antwoord op deze vraag. Ik vind dus dat ik er niet omheen kan er een paar opmerkingen over te maken. Eerst over *onze* verhouding tot het 'volk van het verbond' uit de bijbelse teksten (IIIa) en tenslotte iets over de God die voor *ons* met de gestalte van Jezus is verbonden en de God van Israël (IIIb).

IIIa.

De eerste vraag dus: hoe komen wij, als we geen joden zijn, in zo'n fragment als dat van Micha voor? Ik zou ten eerste willen zeggen: zo, als de bergen in de hoogte en de onwrikbare grondvesten der aarde in de diepte erin voorkomen. Ik zei daarstraks: het geding dat JHWH met Israël voert, gaat de hele kosmos aan! Die wordt daarbij als getuige aangeropen! Hier is dat de kosmos als de natuur, maar die herinnert ook aan de kosmos als volkerenwereld. De fundamentele tweeslag bij Mozes, de profeten en de psalmen is die tussen 'Israël' en de 'volkeren'. Het zou het mooist zijn als we die tweeslag in ons spreken en denken altijd wisten te bewaren en niet bijvoorbeeld zouden vervangen door het al te simpele schema 'God en mens'. JHWH, déze God, heeft tot 'Israël' en 'volkeren' beide elk een *eigen* relatie. Zo zijn er teksten als die van ons, waar God met Israël in het gericht gaat met de omgeving, soms expliciet met de volkeren als getuigen (vgl. Ps 50), maar er zijn ook omgekeerd plaatsen waar God met de volkeren in het gericht gaat omwille van zijn oogappel Israël, de arme, de rechtvaardige (vgl. Ps. 7:9; Ps. 82). Zo kan het dus, bijbels gesproken, dat we aanwezig zijn *niet* als verbondsvolk maar als *getuigen*, zoals de Romeinse hoofdman bij het kruis (Mk 15:39). Hadden we één ongedeelde gemeente, dan had een beklag Gods vanwege de moord op Jezus kunnen differentiëren tussen de aanklacht tegen de jood en de aanklacht tegen de Romein, en dan hadden we elk op onze wijze ons die klacht kunnen aantrekken. Maar helaas: de ekklesia is niet meer, zoals nog Paulus dat voor zich zag, een kerk 'uit jood en heiden' en helaas vormt de heiden-christenheid niet meer de *omgeving* van de synagoge, die ze toch bij alle spanningen bijvoorbeeld in het boek Handelingen, dat jullie hier lazen, nog was. De afstand is al spoedig veel groter geworden. En binnen die afstand is het niet zo'n verwonderlijke gang van zaken geweest dat die uit de volkeren, die dankzij Jezus, voor hen de Christus, uit Mozes en de profeten bleven lezen, daar waar in de Schriften van 'Israël' sprake was, zichzelf inlazen. *Wij* zijn dan bedoeld - waar de belofte klinkt, maar ook waar de aanklacht klinkt. Dat is het beklag Gods op zijn gunstigst: *jij* bent bedoeld, *jij* hebt verbondsbreuk gepleegd, *jij* hebt het recht verkracht, de solidariteit te grabbel gegooid, de weg verlaten. We zijn daar kritisch tegenover gaan staan en dat is terecht. Maar ik denk dat we ook eerlijk moeten onderkennen dat dit nu eenmaal zo gaat, wanneer de ene groep zich iets toe-eigent wat vanouds van de ander was. Het gaat mis als het een *onteigening* wordt, als het van de ander wordt *afgepakt*. De ekklesia is niet *in de plaats van* Israël gekomen. Maar betekent dit dat ze zich ook niet soms, voor een moment, bij wijze van ernstig spel, in de teksten die ze niet zelf heeft gemaakt, in de figuur van Israël mag inleven? Ik zou willen vragen: hoe komt toe-eigening van het vreemde *dan* tot stand? Er is een stroming die zegt: wat onvervreemdbaar van een ander is, behoort deze ander zozeer toe dat je er mee aan de haal gaat zo gauw je er ook maar iets zelfstandig mee gaat doen. Die opvatting gaat mij te ver. Sterker nog: ze lijkt me in een multiculturele, multireligieuze wereld zelfs desastreus. We leven in een tijd van interactie van culturen. Kunstenaars, wetenschappers, in mindere mate ook technici nemen voortdurend iets over wat een ander soms in vele eeuwen heeft ontwikkeld. Mag een Nederlandse componist geen gamelan voorschrijven en een Japanner geen Beethoven spelen? Kom nou. Zulke dingen gebeuren, voortdurend. En zo gebeurt het al heel lang, dat niet-joden de joodse Schriften lezen. We hebben geleerd dat we bij de joden te rade moeten gaan voor beter begrip wat er nu eigenlijk staat. We hebben ook afgeleerd te menen dat die Schriften in directe zin over ons gaan. Maar indirect, gebroken, strompelend, met een ten dele gestóórd bewustzijn, doen we het toch. Want nu we ze eenmaal hebben leren kennen, kunnen we niet meer zonder. En daar moeten we

dan ook maar voor staan. Al was het maar, omdat we dankzij die Schriften weten, althans kunnen weten, dat het *niet goed* is, als we nog steeds mensenoffers brengen.

IIIb.

En nu het andere, misschien nog wel moeilijker aspect van de zaak. We *zijn* het verbondsvolk niet, maar kritisch-gestoord wagen we het soms wel voor een moment om ons in te lezen op de plaats van het bemoedigde en aangeklaagde verbondsvolk, zo waar als de strekking van deze teksten nu eenmaal alle volkeren raakt. Maar nu die andere partner, de *Verbands-God*: die Ene, die tot Israël sprak 'Ik zal u tot God zijn', die daarmee ook de God was van Jezus, zoon van Israël, in hoeverre is deze God ook *onze* God? Ook hier kan het antwoord alleen vanuit een kritisch, gebroken bewustzijn worden gegeven. Ik ben, als witte westerling, niet vanouds in het vaderhuis. Alleen dankzij de jood Jezus heb ik zijn Vader leren kennen en alleen met een beroep op de jood Jezus bid ik tot hem, klaag ik tot hem, vecht ik met hem. En dus is het, moet ik zeggen, nog niet eens zo gek, als ik hem alleen door de mond van deze Jezus tot mij hoor spreken. Deze God, de God die zich vereenzelvigd met de slachtoffer van het geweld, klaagt mij aan vanaf dat moordwerktuig dat daar op die schedelheuvel was opgericht. En daarmee wil hij 'tot een gerechtelijk oordeel komen' (vs 2d) over de goden die ik tot nu toe aanbad, de goden van geweld, de uitbuiters van schuldbesef, de eisers van offers en de eisers van bloed. Door de mond van Jezus is het dat deze Ene, de God van Israël, mij aanklaagt in mijn aanbidding van andere goden, valse goden.

Maar nu wordt ook dit inzicht weer gestoord en weersproken. Want de jood zegt tegen mij: als jij deze God - de God van ons, Israël - laat spreken door de mond van Jezus, dan trek je de jood Jezus veel te veel naar de zijde van JHWH, de initiatiefnemer van het verbond, dan laat je deze Jezus niet daar waar hij alleen kan thuishoren, namelijk aan de zijde van de menselijke verbondspartner. Daarmee plaats je een mens te dicht bij de Eeuwige - en laster je God. Al in het Johannes-evangelie komt dit joodse verwijt expliciet ter sprake (vgl. Joh. 10:33) en er lijkt mij geen ontkomen aan. Ik denk, dat we er niet voor weg kunnen duiken. Ook hier past wellicht dat woord van Niek Schuman: het 'christelijk verweer' op dit punt is vaak 'niet al te moedig'. Wij, die niet uit Israël zijn, *kunnen* niet anders dan zeggen dat de God van Israël in deze Jezus als zoon van Israël tot ons komt. En een jood die zichzelf serieus neemt als jood en die zich dus aan de 'Ik ben'-woorden van Jezus moet ergeren, *kan* niet anders dan ons verwijten dat wij daarmee zijn Jezus te dicht bij zijn God plaatsen. Ik zou niet weten hoe we uit deze spanning weg zouden kunnen duiken. We zullen haar vooralsnog moeten uithouden. - Dat is trouwens ook een van de grote makken van het multiculturele en multireligieuze debat: dat we de spanning niet kunnen uithouden, dat we de ander willen hebben zoals we zelf zijn of, in progressieve variant, dat we onszelf graag willen hebben zoals de ander is, maar dat lukt nu eenmaal niet, of zeker niet altijd. - Maar als we het durven: deze spanning uit te houden, geldt, zolang we dit weten uit te houden, waarschijnlijk maar één ding: namelijk dat we er metterdaad van onze kant blijf van geven dat we dit *ene*, dat is het ene nodige, van Israël hebben geleerd: dat het erom gaat gerechtigheid te doen, solidariteit te bewijzen, de weg van bevrijding te gaan.

Amsterdamse Studentenekklesia, zondag 13 april 2003

Nieuws - AMSTERDAMSE STUDENTENEEKKLESIA - brief

STAND VAN ZAKEN EKKLESIA

Voor de algemene ledenvergadering van 18 mei 2003

Jacques Spaapen

Het Ekklesia-seizoen dat we nu al bijna weer achter ons hebben, kende enkele uitzonderlijke hoogtepunten.

In de eerste plaats wil ik graag in herinnering roepen de vreugdevolle gebeurtenissen rond het eredoctoraat van Huub Oosterhuis. De diesviering van de Vrije Universiteit, waarvan de erepromotie een onderdeel vormde, was een interessante en indrukwekkende bijeenkomst in een uitpuilende Aula, die behalve de kranten ook het NOS-journaal haalde. De erepromotie op 18 oktober 2002 werd omringd door vele andere evenementen rond Huub en zijn werk: studiedagen, bundels opstellen, talloze interviews, de speciale lieddag in de Dominicus met de uitvoering en plaatopname van het *Lied van de aarde*, onze eigen ceremonie na de dienst op 20 oktober. Een vloed aan publiciteit vloeide voort uit het lofwaardige initiatief van de Vrije Universiteit, een stroom die overigens zeer versterkt werd door Huubs indrukwekkende toespraak bij de uitvaart van prins Claus, enige dagen voorafgaande aan de erepromotie. Een en ander heeft een onmiskenbaar effect gehad op de bezoekersaantallen van de diensten waarin Huub vooringing in de maanden daarna.

Een tweede hoogtepunt werd gevormd door de feestelijke viering van de tachtigste verjaardag van Bernard Huijbers op 21 september 2002 met de presentatie van de CD *Heimwee naar de toekomst*, een album composities uit zijn Franse tijd. Weliswaar was dit evenement niet georganiseerd door de Ekklesia, maar velen van ons waren er wel bij betrokken. Wij mogen de organisatoren dankbaar zijn voor deze aardige gebeurtenis, met name ook Wilna Wierenga. Helaas is Bernard ons op 13 april jongstleden ontvallen. Wij hebben deze muzikale grondlegger van wat ik zou willen aanduiden als de liturgische en theologische traditie van de Amsterdamse Studentenekklesia op een wijze hem waardig herdacht samen met onze zustergemeente van de Dominicuskerk. Veel van zijn liturgische composities hebben nog niets van hun kracht en bezieling verloren. En zijn nieuwere muziek blijkt eigen krachtige charmes te bezitten. Zijn gedachtenis zij ons tot zegen.

Als we terugkeren tot het niveau van het gewone wekelijkse evenement, kunnen we, denk ik, terugkijken op een geslaagd seizoen: een flink aantal goed bezochte en interessante diensten hebben we mogen beleven, ook dit jaar weer met een afwisselende predikantenbezetting. Het in de diensten doorwerken van het hele boek van de Handelingen der Apostelen bleek een interessante, maar geen eenvoudige onderneming.

Verheugend is het dat zich nog voortdurend kleine aantallen nieuwe leden voor de Vereniging melden.

Het bestuur is dit seizoen gestart met het in principe eenmaal per maand organiseren van een koffiepraathoek na de dienst voor nieuwe leden van de Vereniging en eventuele andere belangstellenden, waarbij enkele bestuursleden beschikbaar zijn voor informatie en een praatje. De eerste ervaringen zijn niet ongunstig, maar het is nog te vroeg voor een evaluatie. Verder is er een nieuwe tekst gemaakt voor de brochure met algemene informatie over de Ekklesia en de Vereniging. Deze

zal ook in een nieuwe lay-out opgemaakt worden en een nieuw jasje krijgen. Bij het begin van het nieuwe seizoen hopen we haar te kunnen presenteren.

De *Nieuwsbrief* is niet meer. Na rijp beraad is besloten hem te transformeren tot een rubriek van de *Maandbrief voor Leerhuis & Liturgie*. Ook deze ontwikkeling is nog te jong voor een evaluatie. Wel lijkt het mij meer dan gepast om een woord van grote dank uit te spreken jegens de redactie van dit lijfblad van de Ekklesia, de opeenvolgende redactieleden van het blad in de loop van de achtentwintig jaargangen, met in de laatste lichting Jan van den Herik en Fokje van Wijk, maar vooral al ik weet niet hoeveel jaren de hoofdredacteur Loe Meulman. De krant is een mijnheer; de *Nieuwsbrief* is Loe Meulman. Grote dank geldt ook al degenen die in de loop der jaren kopij geleverd hebben, en al degenen die meegewerkt hebben aan de fysieke productie van het blad, met name Céline Meulman en tekst- en lay-outvervaardigster Maartje Kok en haar opvolgers. Tussen haakjes, de opname in de *Maandbrief* van een rubriek Amsterdamse Studentenekklesia is in het land niet onopgemerkt gebleven. Van twee onverwachte zijden heb ik reacties hierop ontvangen.

Wat is er in het bijna afgelopen seizoen in de bestuursvergaderingen zoal aan de orde geweest? De belangrijkste aandachts- en actiepunten waren: het verbeteren van de financiële positie van de Ekklesia, onder andere door pogingen om de financiële voorwaarden van ons gebruik van De Rode Hoed en de studio van Leerhuis & Liturgie gunstiger te maken. Er is gezocht naar eventuele goedkopere ruimte voor Leerhuis & Liturgie, tot nu toe nog zonder succes. Ook is er met andere kerken met succes actie gevoerd tegen de vroege parkeergelden op zondagmorgen. Daarnaast heeft het bestuur zich een en andermaal bezonnen op wegen tot fondswerving om continuïteit te verzekeren voor het hele project van Ekklesia en Leerhuis. Met dit traject zijn we nog volop bezig. Dat zullen we ook in het volgende seizoen met kracht voortzetten.

Wat kunnen we in het volgende seizoen verwachten? Een paar tipjes van de sluier kan ik oplichten. Wij blijven uitzien naar de vertraagde nieuwe uitgave van de bundel *Liturgische gezangen*. Op 16 november is een nieuw benefietconcert ten behoeve van het compositiefonds gepland, in samenhang met de zeventigste verjaardag van Huub Oosterhuis.

Ten slotte wil ik graag iedereen van harte bedanken voor zijn en haar inzet voor de Ekklesia, op welke manier dan ook, gedurende dit seizoen.

IN MEMORIAM Frans van Muiden (1927-2003)

Marja Witteman

Een jaar geleden ontmoette ik in de Amsterdamse Studentenekklesia Frans van Muiden. Hij kwam daar een kijkje nemen en bleef komen. Hij geloofde niet expliciet in God, maar werd geraakt door het woord en de muziek.

Frans vertelde dat hij moeite had met het leven en gaf zichzelf een jaar. Ik begreep dat hij jaren in therapie was geweest en uiteindelijk door hypnotherapie duidelijkheid kreeg over de

oorzaak van zijn depressie. Frans leed en kon dat niet langer verdragen. Als leven geen leven meer is, is er moed voor nodig om te kiezen voor de dood, zoals hij deed. Het was moeilijk voor ons. We hadden een intens contact op het laatst. We wilden hem nabij blijven, maar konden niet kiezen voor de dood; op dat allerlaatste punt scheidden onze wegen. Als je over het levenseinde sprak, had je contact met Frans, maar emotie overmande hem dan, verder kon je niet tot hem doordringen. Hij plaatste een steen tussen hemzelf en het leven. Hoe ik dat heb ervaren, heb ik hem via het volgende fragment van de Poolse dichteres Wislawa Symporska laten weten.

*Ik klop op de deur van een steen.
Ik ben het, doe open.
Ik wil bij jou naar binnen gaan,
Overal bij je rondkijken,
Met jou mijn longen vullen.*

*'Ga weg,' zegt de steen.
Ik ben hermetisch gesloten.
Zelfs aan stukken geslagen
Zullen we hermetisch gesloten blijven.
Zelfs sijngeveven tot zand
Zullen we niemand binnenlaten.*

*Ik klop op de deur van de steen.
Ik ben het, doe open.
Ik heb geboord dat je binnen grote lege zalen hebt,
onbezichtigd en vruchteloos mooi,
verlaten en zonder echo van enige voetstap.
Geef toe dat je daar zelf niet veel van weet.*

*'Ja, grote en lege zalen,' zegt de steen,
'er is alleen geen plaats.
Mooi, wellicht, maar dat gaat de smaak
Van jouw gebrekkige zintuigen te boven.
Je kunt me leren kennen, maar ervaren nooit.
Mijn hele oppervlak keer ik jou toe,
Mijn hele binnenste wend ik van je af.'
Ik klop op de deur van de steen.
'Ik ben het, doe open.'
'Ik heb geen deur,' zegt de steen.*

Frans had veel vrienden, maar van binnen was hij een eenzaam mens, niet in staat emotioneel contact te maken. Hoe hij over zijn dierbaren sprak, is als volgt samen te vatten: ik ben niet in staat jullie warmte te geven, misschien jullie wel aan elkaar zonder mij, laat mij maar gaan. Frans was kunstzinnig, schilderde en dichtte, maar een levenskunstenaar kon hij niet zijn. Tenslotte wil ik Frans aan het woord laten met het volgende gedicht uit zijn eigen werk.

Paard en wagen

*Het dal van een depressie
een dieptepunt in 't leven
het kost veel meer energie
dan ik dacht in bezit te hebben*

*de eenzaamheid volgt
als de wagen achter het paard
of loopt de depressie
achter de eenzaamheid?*

het is een en al verwarring

*er is nauwelijks ruimte
in mijn vermoeide geest*

*ik verlang naar rust
die eindeloos zal duren.*

Hij rustre in vrede.

ENKELE MEDEDELINGEN

De laatste dienst van het seizoen is op zondag 8 juni (Pinksteren en doopdienst). De opbrengst van de collecte is bestemd voor de Webam. De eerste bijeenkomst van het nieuwe seizoen is op zondag 7 september 's middags om 15.00 uur. Eind augustus krijgt u daarover nadere informatie.

Op zondag 14 september is de eerste dienst van het seizoen 2003-2004, zoals altijd om 11.00 uur in De Rode Hoed.

Bereikbaarheid tijdens de vakantie maanden

In zeer dringende gevallen kunt u tussen 14 en 30 juni contact opnemen met Alex van Heusden:

020-6256940 / (p) 020-4882773.

Daarna kunt u het beste het secretariaat bellen. U hoort dan op het antwoordapparaat wie er op dat moment bereikbaar is.

Secretariaat: Céline Meulman-Depoortere, Keizersgracht 96, 1015 CV Amsterdam, 020-6260540 (bgg: 020-6222942)

Personalia

Op 8 juni worden gedoopt:

Vince Daniël Voorwinde, geboren 13 april 2003, zoon van Anneke van der Linden en Hein Voorwinde

Josien Hilkina Op 't Land, geboren 25 oktober 2002, dochter van Jip Kamphuis en Jan op 't Land

Kuntu Jacobus Amankwaa, geboren 10 oktober 2002, zoon van Klazien Kruisheer en Nana Kuntu Jackson Amankwaa

Coosje Willemien Kruysen, geboren op 3 augustus 2002, dochter van Vanessa Storm de Grave en Bar-Joep Kruysen.

Tirza Tess Jaffa Winkelman, geboren 2 januari 2003, dochter van Eline Wilgenhoef en Ludo Winkelman

Financiële actie

Eind december hebben wij onze leden en sympathisanten een extra gift gevraagd. Er is bijzonder royaal gegeven, ruim 25.000 euro. Hoewel we regelmatig geld krijgen van onze vaste donateurs en de opbrengst van de collectes weer wat gestegen is, blijft een sluitende begroting zonder twee financiële acties per jaar onhaalbaar. Wij hopen langs deze weg ook mensen te bereiken die niet regelmatig de diensten van de ekklesia bezoeken en geen vaste donateur zijn, maar ons wel een goed hart toedragen en ons financieel willen steunen om aan de immer stijgende uitgaven het hoofd te kunnen bieden.

Intussen mogen wij tevreden zijn over de gang van zaken in de ekklesia. De diensten worden goed bezocht, we krijgen regelmatig nieuwe leden, waaronder ook jongeren.

N.B.: Uw bijdragen aan de Amsterdamse Studentenekklesia zijn aftrekbaar voor de belastingen.

Het gironummer van de Amsterdamse Studentenekklesia is: 4291154.

Huub Oosterhuis/ Frank Garnier

HEILIGE GROND

Toespraak bij de opening van de nieuwe kapel van het Onze Lieve Vrouwen Gasthuis te Amsterdam, op 8 mei 2003

Huub Oosterhuis

1.

Geluidloos kwam ik haar kamer binnen, ze lag alleen in een hoog bed, mijn moeder. Het was eind van de middag in april 1962. Die morgen had mijn zusje die hier als verpleegster werkte, mij gebeld dat ze geopereerd was aan haar galblaas, hoge koorts had, erg onrustig was – en af en toe in eens over ‘de kinderen’ begon - hoe zouden die het nu hebben, als ik nu maar wist - ‘de kinderen’ waren de drie die tussen 1941 en 1946 in ons gezin geboren werden en enkele dagen na hun geboorte stierven, rhesus-kinderen, daar werd toen in Nederland nog niet van geweten, van de rhesusfactor. Na vier voorspoedig geboren kinderen, kreeg ze er nog drie en die gingen dood - ongedoopt. Volgens de leer van de rooms-katholieke kerk in die dagen kwamen ongedoopte kinderen niet in de hemel, maar in het voorgeborchte waar ze God niet konden zien. Ik stelde me voor dat het van matglas was.

Die ongedoopte kinderen, dat spookte in haar. Ik studeerde toen theologie in Maastricht, ik nam de trein - en geluidloos kwam ik haar kamer binnen en stond aan haar bed. Ze was verrast me te zien. Ik kom u iets vertellen over de kinderen, zei ik: de theologen hebben ontdekt dat er geen voorgeborchte bestaat dat dachten ze vroeger. Ze keek me gespannen aan - de kinderen zijn gewoon in de hemel, zei ik. Ze begon te stralen, met tranen en al, weet je het zeker? Ja, zei ik - zelden heb ik iets zo zeker geweten. Dan zijn het kleine engelen en kan ik tegen ze praten, en zal ik ze terugzien. Ja, zei ik, maar voorlopig nog niet. U moet eerst beter worden en nog lang leven. ‘U’ zei ik toen nog. In een mum werd ze beter, en jonger. Toen vier jaar later mijn vader stierf, zei ze: Gelukkig heeft hij daar de kinderen. Wat een geloof, of liever: wat een ontstuitbaar groot verlangen, over de afgrond van de dood heen.

2.

En wat waren wij katholiek, rooms-katholiek, later wat minder rooms, maar toch zo katholiek gedoopt, gepokt en gemazeld dat het een leven lang meegaat; zoals de naam ‘Onze Lieve Vrouwe Gasthuis’ katholiek is, katholieker kan haast niet, en vanaf vandaag nog wel een paar eeuwen zal meegaan.

Veertig jaar geleden, in de dagen van het Tweede Vaticaanse Concilie (ooit van gehoord?) ontdekte ik, tijdens mijn studie theologie in Maastricht en bij monde van mijn leermeesters: het verhaal over het onstuitbare grote verlangen-over-de-afgrond van de dood heen - ook wel ‘De Bijbel’ genoemd; dat joodse boek, de thora van Mozes en de profeten en de psalmdichters, dat boek van Jezus en zijn volgelingen. Dat Boek heeft niet alleen mijn leven gered en mijn uitzicht op de wereld veranderd - het is ook voor vele vele geboren katholieken de bron en het ijkpunt geworden van hun levensbeschouwing en hun religieuze gevoelens.

3.

In de nieuw gebouwde ‘Onze Lieve Vrouwe’-kapel wordt ‘dat verlangen over de afgrond van de dood heen’ gekoesterd, gelezen, gezongen. We zijn van ‘rooms-katholiek’ ‘bijbels-katholiek’ (tora-katholiek) geworden. In de boeken van de joodse bijbel wordt de tora zelf, dat levende wegwijzende woord, beschreven, bezongen als de levensgezellin, de opperstalmeesteres en woordvoerster van Onze Lieve Heer; een ‘lieve vrouw’ die namens Hem het woord doet, het woord tot

óns richt: die ons geweten wakker houdt, die ons de arme, de zieke, de noodlijdende, de ongewenste vreemdeling aanbeveelt, het kind dat asiel bij ons zoekt - die ons hart en ons verstand bestookt omwille van al die vreemde gasten die jullie gasthuis zullen overspoelen als ze merken dat jullie gastvrij zijn in de geest van ‘dat boek’.

4.

Waarom moet ik een beetje huiveren, en probeer ik geluidloos te lopen, telkens als ik de grond van het Onze Lieve betreed? En waarom wil ik, als het moet, hier aan de beademing liggen? Omdat ik hier mijn moeder uit de waan mocht helpen van een God die eist dat kinderen katholiek gedoopt worden? Omdat ik hier geboren ben en de rhesusfactor heb overleefd? Omdat ik hier, in de kerstnacht van 1971, zelf vader werd van een zoon. En dertien maanden later opnieuw vader, van een dochter, ze kwam na anderhalve wee, met de navelstreng stevig om haar hals. Vroeg ik onze huisdokter die de bevalling deed, of dat later nog gevolgen kon hebben. Nou nee, zei hij, hoogstens een beetje last met haar stem.

5.

Waarom huiver ik een beetje telkens als ik deze grond betreed? Omdat het ‘heilige grond’ is, in de bijbelse betekenis van die woorden. Overal ter wereld kwetsen en kwellen mensen elkaar in hun schitterende lichamen, hun hoogliedlichamen. Die zij niet zelf bedacht, ontworpen, gebouwd hebben; geen haar, geen ooglid, geen gewrichtje zelf gemaakt. Op onze voeten staan we, rechttop, we kunnen bewegen - als er iets onzichtbaar kleins in ons hapert kan heel dat lichaam voorgoed voorbij zijn. Maar we slaan; en vinden geweld opwindend en zwelgen in moord en doodslag; beelden van dodelijke ongelukken, levensgevaar en agressie monteren we in onze reclamespotjes. Ja, maar op plekken als deze wordt dat onzichtbare kleine behoord. Wordt gevochten tegen mensonterende pijn, worden wonderen van genezing gewrocht. Wordt tegen de dood in geleefd. Heilige grond is daar waar het leven van iedere mens heilig wordt geacht; waar ieder mens recht heeft op ‘intensive care’ - op de uiterste zorgvuldigheid van de liefde - op alles wat mensen aan mensen kunnen geven.

Heilige grond moge dit zijn, midden in de baaierd. En dat boek, dat opengeslagen ligt in uw nieuwe Onze Lieve Vrouwe-kapel, dat moge uw geweten wakker houden - en verontrusten - en vertroosten.

Ik lees het

Ik lees het in jouw uitgelezen woord
in de verhalen der gebaren
waarmee jouw handen vormend bezig waren
rondom het wordende, begrenzend en beschermend.
Luid sprak jij *leven* uit en zachtjes *sterven*
en steeds opnieuw herhaalde je: *er zij*.
Maar voor de eerste dode kwam de moord.
Daar viel jouw afgeronde werk aan scherven,
een groot geschrei
joeg alle stemmen voort
die zich pas weer verzamelden
om jou te wagen
om jou te dragen
afgronds overbrugging.

En wat zij sindsdien stamelden
zijn stukken
van jouw oude Naam.

Reiner Maria Rilke (Vertaling: Kees Kok)